

Original Research Paper

ÇAĞDAŞ AZƏRBAYCAN DİLİNİN PROBLEMLƏRİ

Sədaqət Həsənova¹, Ayla Hüseyn¹

<https://orcid.org/0009-0002-9996-6229>

¹Naxçıvan Dövlət Universiteti, Naxçıvan, Azərbaycan

Article history

Received: 25.09.2026

Revised: 01.10.2026

Accepted: 12.10.2026

*Corresponding Author: Sədaqət
Həsənova, Naxçıvan Dövlət
Universiteti, Naxçıvan, Azərbaycan
Email: sedaqethesenova@ndu.edu.az

Xülasə

Məqalədə müasir Azərbaycan dilində qarşılaşdığımız problemlər, onların yaranma səbəbləri və aradan qaldırılması yollarından bəhs edilir. Azərbaycan dilinin leksik, qrammatik və üslubi xüsusiyyətlərinə təsir göstərən mühüm amillərə (qloballaşma prosesi, informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı, xarici dillərin təsirinin güclənməsi və rəqəmsal ünsiyyətin genişlənməsi və s.) münasibət bildirilir. Tədqiqatda ədəbi dil normalarının qorunması, mediada və sosial şəbəkələrdə dil mədəniyyətinə diqqət edilməsi, alınma sözlərə aludəçiliyin tənqidi, terminoloji sistemin təkmilləşdirilməsi məsələləri ön plana çəkilir. Milli dilin inkişafı və qorunması müasir Azərbaycan dilçiliyinin, ölkədə və xaricdə yaşayan azərbaycanlıların əsas vəzifələrindən biri sayılır. Məqalədə göstərilir ki, Azərbaycan dilinin zəngin ifadə imkanlarından düzgün istifadə edilməli, dil normaları təbliğ olunmalı, cəmiyyətdə nitq mədəniyyəti yüksəldilməlidir. Bunun üçün ailələr, məktəblər, bütün vətəndaşlar, xüsusilə də ziyalılar məsuliyyət daşımalıdırlar.

Açar sözlər: *Azərbaycan dili, millilik, ədəbi dil normaları, nitq mədəniyyəti, alınma sözlər*

GİRİŞ

Çox qədim tarixə malik olan Azərbaycan dili yüzilliklər, minilliklər boyunca xalqımızın tarixi yaddaşını, milli-mənəvi dəyərlərini qoruyub saxlamış, müxtəlif inkişaf dövrlərində zənginləşmiş, ifadə imkanlarına görə özəlliklər əldə etmişdir. Bu dil zaman-zaman yadellilərin təzyiqinə məruz qalsa da, milli keyfiyyətini itirməmişdir. Xüsusilə də Azərbaycan poeziyası dilimizin təmizliyini qoruyub saxlamışdır. Bütün tarixi dövrlərdə Azərbaycan xalqının ağıllı adamları dili yüksək qiymətləndirmiş, onu yad təsirlərdən qorumuş, nəsil-nəsil yaşadaraq bu günə çatdırmışlar. Müasir dövrdə cəmiyyətin sürətli dəyişməsi, beynəlxalq əlaqələrin genişlənməsi Azərbaycan dilinin qarşısında yeni vəzifələr qoyur və onun problemlərlə üzləşməsinə səbəb olur. Dünya dilləri ilə əlaqələr, yeni anlayışların və terminlərin meydana çıxması, sosial şəbəkələrdə yazılı ünsiyyətin geniş yayılması dilin leksikasına təsirsiz qalmır. Bu proseslər, bir tərəfdən, dilin zənginləşməsinə şərait yaratsa da, digər tərəfdən ədəbi dil normalarının pozulması, yersiz alınmaların işlədilməsi kimi

çağdaş Azərbaycan dilinin Nitq mədəniyyətinə laqeydliyin nəticələrindən biridir. Hazırda kütləvi informasiya vasitələrində, reklam mətnlərində, rəsmi dil normalarına əməl edilməməsi diqqəti cəlb edir. Alınma sözlərdən yalnız gərəkli hallarda istifadə etmək, onların qarşılığının dilimizin daxili imkanları hesabına yaradılması məsələləri yeni elmi yanaşma tələb edir. Məqalədə əsas məqsəd dilimizin leksik zənginliyini milli dil sisteminin qanunauyğunluqları ilə uyğunlaşdırmaq zəruriliyini, Azərbaycan milli dil dəyərlərinin müasir dövrün tələblərinə uyğun şəkildə qorunması məsələsinin vacibliyini diqqətə çatdırmaqdır.

MATERIAL VƏ METODLAR

Tədqiqatın materialını müasir Azərbaycan dilinin kütləvi informasiya vasitələrində, şirkət, mağaza, kafe, restoran və digər kommersiya və ictimai obyektlərə verilən xüsusi adların yazılışında və reklam mətnlərində özünü göstərən qüsurlu dil faktları təşkil edir. Ədəbi dil normalarının pozulması, sözlərin düzgün seçilməməsi və işlədilməsindəki xətlər, lazımsız alınma sözlərdən istifadə, üslubi uyğunsuzluqlar, həmçinin Azərbaycan dilinin ifadə imkanlarından qeyri-düzgün istifadə məsələləri tədqiqatın əsas mövzudur.

Tədqiqatda təsviri və linqvistik təhlil metodlarından istifadə olunmuşdur. Təsviri metod vasitəsilə mətbuat və reklam materiallarında Azərbaycan ədəbi dilinin leksik, qrammatik və üslubi normalarına uyğun olmayan dil nöqsanları müəyyənəndirilmişdir. Əldə olunan müşahidələr əsasında müasir mətbuat və reklam sahəsində, xüsusi adların yazılmasında meydana çıxan başlıca problemlərin müəyyənəndirilməsi və onların aradan qaldırılması yollarının göstərilməsi qarşıya məqsəd qoyulur.

Dilin qorunması məsələsinə elmi baxış

Beynəlxalq elmi mühitdə milli kimlik, yad sözlərə münasibət və dilin milli xarakterinin qorunması məsələsi aktual problem kimi diqqətə çatdırılır. Bu mənada, dil saflığı ilə milli kimlik arasındakı əlaqə, alınma sözlərə münasibət, müstəmləkə təsirinə qarşı müqavimət vasitəsi kimi dilin dərinəndən öyrənilməsi (Hosokawa, 2015), dil saflığının etnik kimliyin və mədəni özünəməxsusluğun ifadəsindəki rolu (Baioud, Khuannud, 2022), dilin qorunmasının zəruriliyi və yox olmasının qarşısının alınması (Daniel, 2023), dil saflığı anlayışının tərfi, purist yanaşmalar, ədəbi dil normalarının və standart dilin formalaşmasının nəzəri baxımdan izahı (Langer, 2012) məsələlərinə aydınlıq gətirən, dil normalarını və yad elementlərə qarşı yanaşmaları təqdim edən (Walsh, 2016) araşdırmalar vardır. Mövzu ilə bağlı Azərbaycandakı tədqiqatlarda dilin saflığının qorunması müasir cəmiyyətimizin ən ümdə tələbi kimi qarşıya qoyulur (İsmayılova, 2022), ədəbi dil normaları və nitq mədəniyyəti (Hüseynov, Qaracayeva, 2016; Abdinova, Hüseynova, 2021), alınma sözlər və milli leksik xüsusiyyətlər, belə sözlərin Azərbaycan dilinin fonetik, orfoepik, orfoqrafik və morfoloji

normalarına uyğunlaşdırılmasının əhəmiyyəti (Abdullayeva, 2025) məsələlərinə önəm verilmişdir. Azərbaycanda bu məsələyə hüquqi münasibət də vardır. Belə ki, *Azərbaycan dilinin saflığının qorunması və dövlət dilindən istifadənin daha da təkmilləşdirilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında* 1 noyabr 2018-ci ildə *fərman imzalanmışdır*.

MÜZAKİRƏ

Müasir Azərbaycan dilində müşahidə olunan əsas problemlərin əsas səbəbləri kimi xarici dillərin, xüsusilə ingilis dilinin təsiri, kütləvi informasiya vasitələrində ədəbi dil normalarının pozulması və reklam mətnlərindəki dil-üslub nöqsanlarının gündən-günə çoxalmasıdır. Təəssüf ki, gündəlik danışqda insanlar “check etmək” (yoxlamaq), “update” (yeniləmək), “feedback” (rəy), “meeting” (görüş) kimi sözlərdən istifadə edirlər. Texnologiya sahəsində “software” (proqram təminatı), “hardware” (aparat təminatı) və “server” (xidmət göstərən sistem) kimi terminlər artıq danışq və yazı dilinə daxil olur. Biznes və iqtisadi sahədə isə “manager” (menecer), “marketing” (marketinq) və “deadline” (son tarix) kimi ifadələr geniş yayılıb. “Xəbər” proqramının aparıcısı deyəndə ki, “Filan qurumun kollektivi filan yerdə 500 ağacın əkilməsində iştirak edib”, düşünürsən ki, bu cümləni ana dilində daha səlis, yəni “Filan qurumun kollektivi filan yerdə 500 ağac əkib” şəklində yazmağa nə mane olur? Və ya “start verildi” əvəzinə “başlandı” demək daha düzgün deyilmi? “Keçək” əvəzinə “keçid edək” sözünün işlənməsi kimə ziyandır? Yaxud bütün telekanalların hava proqnozu ilə bağlı buraxılışında eşitdiyimiz “Filan yerdə günəşli (yaxud tutqun, yağışlı, yağmursuz) hava şəraiti gözlənilir” cümləsi hansı məntiqə uyğundur? *Hava şəraiti* nə deməkdir? Hava sözünün şəraiti yox, epiteti və ya adi təyini olar. Məsələn, *gözəl hava, tutqun hava, soyuq hava, isti hava* və s.

Təəssüf ki, bəzən bir sıra sözlər ehtiyac olmadan işlədilir. Məsələn, dilimizdə “dükan” və “market” sözləri ola-ola, ingiliscədən alınmış “şop” sözündən istifadə edilir. Və ya ingilis dilindən alınmış 5 sözün ilk hərflərindən ibarət STEAM ixtisarının işlənməsinə ehtiyac yoxdur. Onun əvəzinə sözlərin dilimizə tərcüməsindən istifadə daha münasibdir. Və ya həmin adın qarşısında onun ana dilində tərcüməsi verilsə, yaxşı olar. Bu gün respublikamızın, demək olar ki, bütün bölgələrində “ehtiyat” sözü yanlış olaraq iki y hərfi ilə (*ehdiyyat*) yazılması yazılı nitqimizi koprlayır. Naxçıvan şəhərində yerləşən «Əyləncə adası» adlı məkanın içərisində olan böyük marketin üst hissəsində “bakery”, “cafe” sözlərinin yazılması da diqqəti çəkən nöqsanlardandır. Biz unuduruq ki, bu sözlər Azərbaycan dili üçün yad sözlərdir, yəni ingilis dilindən gəlmədir və əfsus ki, yazılışı da həmin dilə uyğundur.

Bəzən verilişlərdə (həm çıxışlarda, həm də yazılı mətnlərdə) *keyfiyyət* əvəzinə *kalite*, *səviyyə* əvəzinə *level*, *şəffaflıq* əvəzinə *transparent*, *islahat* əvəzinə *reforma*, *televiziya* əvəzinə *televizion*, *təzyiq* əvəzinə *tansion* və s. sözlərinin işlənməsi düzgün deyil.

10.09.2021-ci ildə Xəzər TV proqramında xəbərlərin oxunduğu zaman müharibənin 14-cü gününü göstərən bir video-görüntü verilmişdir. Bu video görüntünün altında “Müharibənin 14-cü günü vəziyyət daha da qızıışdı” cümləsi yazılmışdı. “Qızıışdı” sözü burada yerinə düşmür. Düşünürük ki, bu cür səhvlər yolverilməzdir və bu haqda ciddi tədbirlər görülməlidir.

Son dövrün mətbuat orqanlarında müşahidə etdiyimiz (və hətta ötəri nəzər saldıqda belə üzə çıxan) “dreyf etmək”, “kumir seçimi”, “qekatomboy”, “ekstraditsiya etmək”, “sərhədlərin delimitasiyası”, “fandreyzinq şöbəsi”, “enosis məsələsi”, “ibadətə dalmaq”, “əcaib nonsens”, “meyitlərin eskimasiyası”, “cəmiyyətin dekadansı” kimi söz və ifadələrin işlənməsinə ehtiyacımız yoxdur. Bu gün “müzakirə” əvəzinə “panel” sözünün, “birləşmək” sözünün əvəzinə “ilhaq” və “enosis” sözlərinin işlənməsi dilimizin saflığına xəyanətdən başqa bir şey deyildir. Təəssüf ki, “delavoy” (деловой), “razetka” (розетка), “obşim” (общим), “tak” (так), “davay” (давай), “oboy” (обои), “şofer” (шофёр), “astanovka” (остановка), “ruçka” (ручка), “svetafor” (светофор), “naprijonni” (напряжённый), “ujin” (ужин), “ujas” (ужас), “naprimer” (например), “druq” (друг), “plyaj” (пляж), “davolno” (довольно), “xaladelnik” (холодильник), “priyatno” (приятно), “uje” (уже), “yest” (есть), “vorşe” (в общем), “znaçit” (значит) və s. kimi sözlərdən hələ də istifadə olunur. Eyni zamanda, bu sözlərin ingilis dilində olan qarşılıqları ilə əvəz olunması da müşahidə edilir ki, nəticədə hibrid, qarışıq leksik vahidlərdən ibarət nöqsanlı bir nitq yaranır. Problemlərdən biri də *elə bil* və *sanki* sözlərindən əvvəl və sonra vergülün işlənməsidir. Bunu unutmamalıyıq ki, həmin modal sözlərsən sonra vergül işarəsi işlənmir.

Doğrudur, bəzən qeyd edilən nöqsanlar yalnız nitqdə qalır, dilə keçə bilmir. Nitq, doğrudan da, dilin sınaq meydanıdır. Lakin uzun müddət nitqdə işlənən sözlərin dilə keçməsi prosesi də mümkündür. Ona görə də bütün ziyalılar nitq mədəniyyətimizin qorunub inkişaf etməsi üçün mübarizə aparmalıdırlar. Bu gün şəhərimizdəki (Naxçıvan) reklamlarda və şirkət, kafe adlarının yazılışında çox sayda dil qüsurları ilə qarşılaşırıq:

Müveqqeti narahatlığa görə üzür istəyirik; Original aksesuarlar; Araz-Naxçıvan store; Yummy, Prensas Bijutery Cosmetic, ShoSha, Lady Queen, King mobile Professional phone, Tochka Döner Shop, Kucha kafe & resturant, DUE MADAME By Zezem Ş Humy, So SHIC, Tantooni, Ibesta, Panda school və s.

Yuxarıda qeyd edilənlərin sayını dəfələrlə artırmaq olar. Və bu, təəssüfedicidir. Filologiya elmləri doktoru, professor, Əməkdar elm xadimi Yusif Sejidov ömrünün son illərində televiziya

verilişlərinin birində ingilis sözlərinin işlənməsinə etiraz olaraq çox böyük bir təəssüflə *Bakı ingilis şəhərinə oxşayır* – demişdir. İndi Azərbaycanın bölgələrinin çoxu bu vəziyyətdədir. İngilis dilinin ana dilimizi işğal etməsinə imkan vermək olmaz. Birinci ana dilimizi sevməli, bilməli, təbliğ etməli, sonra xarici dili öyrənməliyik.

Türk xalqlarının tarixində dilə həmişə yükdək münasibət göstərilməmişdir. Təsadüfi deyildir ki, dünya xalqları tarixində dil haqqında ilk rəsmi sənəd də türk xalqlarına məxsusdur. XIII yüzillikdə (13 May 1277-ci ildə) Mehmet Karamanoğlunun Türkiyənin o zamankı paytaxt şəhəri Karamanda türk dilinin rəsmi dil olması haqqında imzaladığı fərman bunu təsdiq edən tutarlı sənəddir. Aşağıdakı məşhur cümlə həmin fərmandandır: **“Bugünden sonra divanda, dergâhta ve bargâhta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır”**. Qeyd etmək yerinə düşər ki, Azərbaycan xalqının dövlət başçıları da dilimizi həmişə uca tutublar. XX-XXI yüzilliklərdə dil mövzusunda qəbul edilən rəsmi sənədlərin sayca çoxluğu bunu təsdiq edir.

Dilin qorunması xalqın mənəviyyatının qorunmasıdır. Xalqın millət kimi formalaşmasında dil əsas rol oynayan göstəricilərdən biridir. Məlumdur ki, Azərbaycan Respublikası mədəniyyət siyasətinin əsas yönlərindən biri milli-mənəvi dəyərlərimizin inkişaf etdirilməsi və qorunub saxlanmasıdır. Bu sahədə çox sayda rəsmi sənədlərin qəbul edilməsi də bəllidir. Lakin dilin qorunması təkcə hökumətin və qurumların vəzifəsi deyil, bu irsin qorunmasında ayrı-ayrı fərdlər və ümumilikdə xalq mühüm rol oynamalıdır. Bu barədə ümummillə lider Heydər Əliyev demişdir: *“Hər bir xalq öz dili ilə yaranır. Ancaq xalqın dilini yaşatmaq, inkişaf etdirmək və dünya mədəniyyəti səviyyəsinə qaldırmaq xalqın qabaqcıl adamlarının, elm, bilik xadimlərinin fəaliyyəti nəticəsində mümkün olur”* (Sadıqlı, 2011, s. 41). Ana dilinin təmizliyini qorumaq üçün təhsil müəssisələrində seçmə fənlər və xüsusi kursların keçirilməsi vacibdir. Bu məsuliyyətli işdə hamı çalışmalıdır. Bütövlükdə cəmiyyətin milli dilə ehtiram və sevgisi ilə, ondan düzgün istifadə etməklə bu sahədə uğur əldə etmək mümkündür.

NƏTİCƏ

Aparılan araşdırma göstərir ki, qloballaşma, informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı və xarici dillərlə əlaqələrin genişlənməsi prosesləri Azərbaycan dilinin lüğət tərkibinin zənginləşməsinə şərait yaratsa da, mətbuat, televiziya, sosial şəbəkələr və reklam mətnlərində ədəbi dil normalarının pozulması, yersiz alınma sözlərin işlədilməsi, leksik və üslubi uyğunsuzluqlar, orfoqrafik və qrammatik səhvlər kimi problemlərin meydana çıxmasına da səbəb olur. Tədqiqata cəlb edilmiş nümunələr göstərir ki, bəzi hallarda Azərbaycan dilində mövcud olan söz və ifadələrə üstünlük verilmədiyindən nitqdə lüzumsuz dil qarışıqlığı yaranır, dilin ifadə imkanlarından düzgün istifadə olunmur.

Araşdırma nəticəsində müəyyənləşdirilir ki, mətbuat və reklam dili məlumat ötürmək və diqqətini cəlb etmək vasitəsindən çox ədəbi dil normalarının cəmiyyətə aşılmasında mühüm rol oynayan ictimai ünsiyyət sahəsi olmalıdır. Reklam və ictimai məlumatlandırma mətnlərində nitq mədəniyyətinin şərtlərinə əməl olumalı, zəruri hallarda xarici dilin sözlərindən istifadə edilməli və bu zaman onların Azərbaycan dilində qarşılığı verilməlidir. Ümumiyyətlə, alınma sözlərin işlədilməsi məsələsində onların dilimizdə qarşılığının olub-olmaması, terminoloji zərurət və ünsiyyət ehtiyacları nəzərə alınmalıdır. Azərbaycan dilinin saflığının qorunması xarici mənşəli sözlərin bütövlükdə inkarı kimi başa düşülməməlidir. Dilin daxili imkanlarından məqsədyönlü istifadə olunması, alınmaların yalnız zərurət əsasında seçilməsi məqsəduyğundur.

ƏDƏBİYYAT

1. Abdinova, R. H., & Hüseynova, N. V. (2021). Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti. Elm və Təhsil.
2. Abdullayeva, S. S. (2025). Azərbaycan dilində ərəb, fars, rus və Avropa mənşəli alınma sözlər. GDU-nun *Elmi Xəbərlər*, jurnalı, Fundamental, humanitar və təbiət elmləri seriyası, № 5, s.110–115. DOI:10.30546/gdu.5.2025
3. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin. (2018, 1 noyabr). *Azərbaycan dilinin saflığının qorunması və dövlət dilindən istifadənin daha da təkmilləşdirilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında fərman*. <https://edu.gov.az/az/esas-senedler/15661>
4. Baioud, G., & Khuanuud, C. (2022). Linguistic purism as resistance to colonization. *Journal of Sociolinguistics*, 26(3), 315–334. <https://doi.org/10.1111/josl.12548>
5. Daniel, R. (2023). Standardization and vitality: The role of linguistic purism in preventing extinction. *Language Problems and Language Planning*, 47(2), 182–207. <https://doi.org/10.1075/lplp.00105.dan>
6. Hüseynov, S. S., & Qaracayeva, E. M. (2016). Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti. Elm və Təhsil.
7. Hosokawa, N. (2015). Nationalism and linguistic purism in contemporary Japan: National sentiment expressed through public attitudes towards foreignisms. *Studies in Ethnicity and Nationalism*, 15(1), 48–65. <https://doi.org/10.1111/sena.12135>
8. İsmayılova, X. C. (2022). Azərbaycan dilinin saflığının qorunması müasir cəmiyyətimizin ən ümdə tələbi kimi. *Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun Elmi əsərləri*, 89(1), 235–239. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6450192>
9. [Karamanoğlu mehmet bey'in fermanını nasıl anlamalıyız. http://www.ismailozmel.com/makaleler/karamanoglu-mehmet-beyin-fermanini-nasil-anlamaliyiz/39](http://www.ismailozmel.com/makaleler/karamanoglu-mehmet-beyin-fermanini-nasil-anlamaliyiz/39)
10. Langer, N. (2012). Linguistic purism. In J. M. Hernández-Campoy & J. C. Conde-Silvestre (Eds.), *The handbook of historical sociolinguistics*. Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781118257227.ch33>
11. Sadıqlı, A. (2011). Ümummilli lider Heydər Əliyev və Azərbaycan dili. Bakı: “Mütərcim” nəşriyyatı.

ABSTRACT

PROBLEMS OF THE MODERN AZERBAIJANI LANGUAGE

Sadagat Hasanova¹, Ayla Huseyn¹

¹Nakhchivan State University, Nakhchivan, Azerbaijan

This article examines the challenges facing the modern Azerbaijani language, the factors contributing to these challenges, and possible ways of addressing them. It discusses major factors affecting the lexical, grammatical, and stylistic features of Azerbaijani, including globalization, the rapid development of information and communication technologies, the growing influence of foreign languages, and the expansion of digital communication. The study focuses on preserving standard language norms, promoting linguistic awareness in the media and on social media platforms, critically assessing the excessive use of borrowed words, and improving the terminological system. The development and preservation of the national language are regarded as key responsibilities of contemporary Azerbaijani linguistics and of Azerbaijanis living both in the country and abroad. The article emphasizes the importance of making appropriate use of the rich expressive resources of the Azerbaijani language, promoting standard language norms, and enhancing speech culture in society. Families, educational institutions, all citizens, and intellectuals in particular share responsibility for achieving these objectives.

Keywords: *Azerbaijani language, national identity, standard language norms, speech culture, borrowed words.*

